Smjernice za roditelje

- SMJERNICE ZA RODITELJE U SLUČAJU VRŠNJAČKOG ILI ELEKTRONIČKOG NASILJA
- SUMNJA NA NASILJE/ELEKTRONIČKO NASILJE
- SMJERNICE ZA DJELATNIKE ŠKOLA U SLUČAJU VRŠNJAČKOG NASILJA
- PREVENTIVNI PROGRAMI
- STILOVI RODITELJSTVA – UTJECAJ NA PONAŠANJE DJETETA
- ADRESAR USTANOVA, ORGANIZACIJA I SPECIJALIZIRANIH TELEFONSKIH USLUGA
- LITERATURA

SMJERNICE ZA RODITELJE U SLUČAJU VRŠNJAČKOG ILI ELEKTRONIČKOG NASILJA

Iako postoje brojna istraživanja fenomena nasilja na internetu me?u djecom i mladima, još uvijek ne postoji konsenzus autora o definicijama i na?inima mjerenja navedene pojave. U literaturi su prisutni razli?iti izrazi koji ozna?avaju ponašanja koja možemo okarakterizirati kao nasilje me?u djecom na internetu (npr. eng. Online agression, Internet victimization i sl.) i zlostavljanje djece na internetu (npr. eng. cyberbullying), a potrebno je spomenuti da u Hrvatskoj nije ujedna?eno definiranje nasilja i zlostavljanja me?u djecom u dokumentima razli?itih sustava (primjerice zdravstvenom sustavu i sustavu socijalne skrbi).

Ø **Sukob me?u djecom i mladima definira se:**

nema elemenata nasilja odnosno namjere nanošenja ozljeda ili štete,

nema nesrazmjera mo?i,

nema težih posljedica za djecu u sukobu,

djeca su u mogu?nosti navesti razloge zbog ulaska u sukob i ne inzistiraju na rješenju koje je u njihovu

spremna su prihvatiti rješenje u kojem nitko nije pobijedio ili izgubio,

spremna su se ispri?ati,

spremna su se dogovoriti u pronalasku rješenja koji ?e zadovoljiti i potrebe druge strane te

su u mogu?nosti promijeniti temu i oti?i iz situacije u kojoj je došlo do sukoba.

Ø **Agresivno ponašanje** je namjerno zadavanje ili nastojanje da se zada ozljeda, bol ili neugodnost drugom bi?u. (Vukovi?, Milašin, Buljubaši? Kuzmanovi?, 2009).

Ø **Nasilje** je oblik agresivnog ponašanja prema drugoj osobi, prema sebi, životinjama ili imovin (Vukovi?, Milašin, Buljubaši? Kuzmanovi?, 2009).

Ø **Zlostavljanje** je svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece, što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i mo?i (Bili?, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

Ø **Nasilje** me?u djecom je namjerno uzrokovan fizi?ki napad, psihi?ko, emocionalno ili seksualno nasilje koje je prouzro?eno opetovanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece.

Podrazumijeva šest definiraju?ih ?imbenika:

1) namjera da se drugom nanese šteta ili ozljeda;
2) opetovanost nasilnog ponašanja;
3) nesrazmjer s obzirom na dob, snagu ili broj?anu nadmo?;
4) nemo? i ranjivost žrtve;
5) manjak podrške i
6) posljedice.

Ø **Elektroni?ko nasilje** definira se kao svaka zlonamjerna i ponavljana uporaba informacijskih komunikacijskih tehnologija kako bi se nekome nanijela šteta, odnosno kako bi se naj?eš?e neko dijete ponizilo, zadirkivalo, prijetilo mu se ili ga se zlostavljalo na neki drugi na?in. Ono može uklju?ivati slanje anonimnih poruka mržnje, poticanje grupne mržnje, nasilne napade na privatnost (otkrivanje osobnih informacija o drugima, „provaljivanje“ u tu?e e-mail adrese), kreiranje internetskih stranica (blogova) koje sadrže pri?e, crteže, slike i šale na ra?un vršnjaka, uho?enje, vrije?anje, nesavjestan pristup štetnim sadržajima, širenje nasilnih i uvredljivih komentara, izlaganje dobi neprimjerenim sadržajima i seksualno namamljivanje.

Elektroni?ko zlostavljanje uklju?uje radnje koje su *ponavljane, namjerne, štetne* i obavljene u odnosima u kojima postoji *neravnoteža mo?i*. Vjerojatnost pojavljivanja ponavljanih nasilni?kih situacija u virtualnom svijetu je neizbježna zbog same naravi virtualnog svijeta. Superiornost po?initelja u virtualnom svijetu proizlazi iz digitalnih kompetencija po?initelja ili posjedovanja odre?enih sadržaja (podataka, slika, videa i sl.).

	KORACI POSTUPANJA
RODITELJI	1. U slu?aju saznanja o postojanju elektroni?kog nasilja poduzeti sve potrebne mjere da se nasilje prekine, a dijete zaštiti (npr. prijava neprimjerenog sadržaja, pohrana dokaza i drugo).
	2. Odazvati se na individualni i grupni razgovor s nastavnim i stru?nim osobljem škole/ustanove socijalne skrbi ili druge institucije/organizacije u okviru koje postoji sumnja da je njihovo dijete žrtva ili po?initelj elektroni?kog nasilja.
	3. Sudjelovati u individualnim i grupnim razgovorima s djetetom, nastavnim i stru?nim osobljem te razgovorima u koje su uklju?eni i drugi roditelji.

4. Sudjelovati u izradi individualnog plana postupanja u slu?aju elektroni?kog nasilja.	
5. Pružiti djetetu potrebnu pomo? i podršku, poticati ga na izražavanje mišljenja, poticati ga na preuzimanje odgovornosti za svoje postupke, poticati nenasilno rješavanje sukoba.	
6. Podržati uklju?ivanje djeteta u individualni i grupni tretmanski rad.	
7. Prema potrebi i procjeni stru?njaka osigurati stru?nu pomo? i podršku djetetu izvan škole ili ustanove socijalne skrbi.	
8. Uspostaviti aktivnu i redovitu suradnju sa stru?nim djelatnicima odgojno – obrazovnih ustanova, ustanova socijalne skrbi i zdravstvenih ustanova, u provo?enju tretmana koji je u najboljem interesu djeteta.	
9. Vlastito uklju?ivanje u individualni i grupni rad s ciljem unaprje?enja svojih roditeljskih kompetencija, dobivanja potrebne podrške i pomo?i djetetu i stjecanja boljeg uvida u djetetove potrebe i na?in funkcioniranja.	
U?ITELJI	1. Ako se utvrdi sumnja na elektroni?ko nasilje, zajedno sa stru?nim suradnicima škole obaviti zasebne razgovore s djetetom – žrtvom elektroni?kog nasilja, s djetetom – po?initeljem elektroni?kog nasilja te s djecom – svjedocima ili promatra?ima elektroni?kog nasilja.
	2. Pozvati roditelje djece uklju?ene u elektroni?ko nasilje na individualne i grupne razgovore.
	3. Održati sastanak sa stru?nim suradnicima u školi i raspraviti o rješenju i daljnjem postupanju. Donijeti odluku o izricanju pedagoških mjera u skladu sa Statutom škole.
	4. Održati zajedni?ki sastanak s djetetom – po?initeljem elektroni?kog nasilja, roditeljem i stru?nim djelatnicima škole s ciljem definiranja individualnog plana postupanja prema djetetu.

SUMNJA NA NASILJE/ELEKTRONIČKO NASILJE

U svrhu zaštite prava djece i mladih nužno je što ranije uo?iti slu?ajeve nasilja me?u njima. Iako se svako dijete ponaša druga?ije, važno je uvijek zapaziti izražene promjene u ponašanju ili raspoloženju djeteta.

Uo?avanje znakova nasilja vrlo je važno za sprje?avanje, ali i za prevenciju nasilnih oblika ponašanja. Sljede?i znakovi u školi i kod ku?e mogu ukazivati da je dijete uklju?eno u nasilje me?u djecom, a navedeni znakovi mogu biti prisutni i kod djeteta koje je uklju?eno u elektroni?ko nasilje (Rivers, Duncan, Besag, 2009).

RODITELJI	U?ITELJI
Znakovi koji ukazuju da je dijete možda doživjelo vršnja?ko nasilje: • u?estala tišina • povla?enje iz obiteljskih interakcija • vidljiva tuga • povla?enje od prijatelja i od aktivnosti u kojima je prije uživalo • u?estaliji izostanci iz škole (žaljenje na glavobolje i bolove u trbuhu) • loš školski uspjeh (niže ocjene) • gubitak apetita • poreme?aji spavanja (uklju?uju?i mokrenje u krevet) • informacije iz škole o izgubljenim doma?im zada?ama ili ponašajnim problemima kao što su tu?njave s drugim u?enicima • prestaje koristiti ra?unalo ili mobitel ili pove?anje vremena provedenog vremena na Internetu u odnosu na prije • ?ini se nervozno ili razdražljivo kada koristi ra?unalo ili mobitel • spominje nepoznate osobe • pridavanje sve ve?e važnosti aktivnostima i osobama na internetu • zatvaranje stranica, chatova i/ili skrivanje mobitela kada roditelji u?u u sobu ili kada se druga osoba približi • stres prilikom ?itanja poruka, odnosno primanja razli?itih sadržaja • izbjegavanje razgovora o uporabi ra?unala i interneta • brisanje korisni?kih ra?una ili otvaranje puno novih • puno novih kontakata na mobitelu i/ili društvenim	**Znakovi koji ukazuju da je u?enik/u?enica možda doživio/doživjela vršnja?ko nasilje:** • izbjegavanje kontakta o?ima i vidljiva tuga • pojava nekontroliranih izljeva bijesa ili frustracije • promjene u obrascima ponašanja s prijateljima i aktivnostima za vrijeme odmora • nedostatak angažmana u razrednim ili grupnim aktivnostima u kojima je prethodno bio/bila aktivno angažiran/a • u?enici ga/je ismijavaju kada govori • pridavanje manje pažnje školskom i doma?em radu

Znakovi koji ukazuju da se dijete možda nasilno ponaša:	**Znakovi koji ukazuju da se u?enik/u?enica možda nasilno ponaša:**
• promjene u skupinama prijatelja (posebno gubitak skupine prijatelja) • izražavanje nenaklonosti prema školi i u?iteljima • ima želju „praviti se važan“ • nabava predmeta ili dobara koje nije mogao kupiti bez roditeljskog znanja • neobjašnjeni izljevi bijesa • lako postaje frustriran • nerado radi doma?u zada?u • udara ili pokušava dominirati mla?om bra?om i sestrama • prestaje koristiti ra?unalo ili mobitel (gasi ekran) kad se netko približi • ?ini se nervozno ili razdražljivo kada koristi ra?unalo ili mobitel • skriva što radi na ra?unalu ili mobitelu • pretjerano provodi vrijeme uz mobitel ili ra?unalo • postaje nervozan ili ljut kada mu se ograni?i ili ukine koristiti se ra?unalom ili mobitelom	• prkosan pogled nakon što ga/ju je u?itelj opomenuo zbog ponašanja • narušavanje rada u razredu • otimanje, grabljenje ili uzimanje predmeta koji pripadaju drugim u?enicima ili ih koriste drugi u?enici • udaranje i guranje drugih u?enika • ignoriranje u?iteljeve upute da sluša ili da prestane pri?ati • nevoljkost za aktivnim uklju?ivanjem u razredne ili grupne aktivnosti • ismijavanje drugih u?enika kada govore • nedostatak brige za školski i doma?i rad

SMJERNICE ZA DJELATNIKE ŠKOLA U SLUČAJU VRŠNJAČKOG NASILJA

Smjernice za djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova

Prema *Protokolu o postupanju u slu?aju nasilja me?u djecom i mladima*, imenovana stru?na osoba za koordiniranje aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja u odgojno-obrazovnoj ustanovi (ili osoba koja ju zamjenjuje) dužna je postupiti po sljede?im koracima u slu?aju prijave nasilja me?u djecom:

odmah poduzeti sve mjere da se zaustavi i prekine aktualno nasilno postupanje prema djetetu, a u slu?aju potrebe zatražiti pomo? drugih djelatnika odgojno – obrazovne ustanove ili po potrebi pozvati djelatnike policije;

ukoliko je dijete povrije?eno u mjeri koja zahtijeva lije?ni?ku intervenciju ili pregled ili se prema okolnostima slu?aja može razumno pretpostaviti ili posumnjati da su takva intervencija ili pregled potrebni, odmah pozvati službu hitne lije?ni?ke pomo?i ili na najbrži mogu?i na?in, koji ne šteti zdravlju djeteta, prepratiti dijete od strane stru?ne osobe lije?niku, te sa?ekati lije?nikovu preporuku o daljnjem postupanju i dolazak djetetovih roditelja ili zakonskih zastupnika;

odmah po prijavljenom nasilju o tome obavijestiti roditelje djeteta ili zakonske zastupnike, te ih upoznati sa svim ?injenicama i okolnostima koje je do tada doznala i izvijestiti ih o aktivnostima koje ?e se poduzeti;

po prijavi, odnosno dojavi nasilja odmah obaviti razgovor s djetetom koje je žrtva nasilja, a u slu?aju da je postojala lije?ni?ka intervencija, uz dogovor s lije?nikom, ?im to bude mogu?e. Ovi razgovori s djetetom obavljaju se uvijek u nazo?nosti nekog od stru?nih djelatnika odgojno-obrazovne ustanove, a na na?in da se postupa posebno brižljivo, poštuju?i djetetovo dostojanstvo i pružaju?i mu potporu;

roditeljima ili zakonskim zastupnicima djeteta koje je žrtva vršnja?kog nasilja dati obavijesti o mogu?im oblicima savjetodavne i stru?ne pomo?i djetetu u odgojno-obrazovnoj ustanovi i izvan nje, a s ciljem potpore i osnaživanja djeteta te prorade traumatskog doživljaja;

obaviti razgovor s drugom djecom ili odraslim osobama koje imaju spoznaju o u?injenom nasilju te utvrditi sve okolnosti vezane uz oblik, intenzitet, težinu i vremensko trajanje nasilja;

ukoliko se radi o osobito teškom obliku, intenzitetu ili dužem vremenskom trajanju nasilja, koje može izazvati traumu i kod druge djece, koja su svjedo?ila nasilju, savjetovati se s nadležnom stru?nom osobom ili službom poradi pomo?i djeci, svjedocima nasilja;

što žurnije obaviti razgovor s djetetom koje je po?inilo nasilje uz nazo?nost stru?ne osobe, ukazati djetetu na neprihvatljivost i štetnost takvog ponašanja, te ga savjetovati i poticati na promjenu takvog ponašanja, a tijekom razgovora posebno obratiti pozornost iznosi li dijete neke okolnosti koje bi ukazivale da je dijete žrtva zanemarivanja ili zlostavljanja u svojoj obitelji ili izvan nje, u kojem slu?aju ?e se odmah izvijestiti centar za socijalnu skrb, a po potrebi ili sumnji na po?injenje kažnjive radnje izvijestiti policiju ili nadležno državno odvjetništvo, a odgojno-obrazovna ustanova ?e poduzeti sve mjere za pomirenje djece i za stvaranje tolerantnog, prijateljskog ponašanja u odgojno-obrazovnoj ustanovi;

pozvati roditelje ili zakonske zastupnike djeteta koje je po?inilo nasilje, upoznati ih s doga?ajem, kao i s neprihvatljivoš?u i štetnoš?u takvog ponašanja, savjetovati ih s ciljem promjene takvog ponašanja djeteta, te ih pozvati na uklju?ivanje u savjetovanje ili stru?nu pomo? unutar škole ili izvan nje (centri za socijalnu skrb, poliklinike za zaštitu djece, obiteljska savjetovališta i sli?no) i izvijestiti ih o obvezi odgojno-obrazovne ustanove da slu?aj prijavi nadležnom centru za socijalnu skrb, Uredima državne uprave u županijama (Službama za društvene djelatnosti i/ili Gradskom uredu za obrazovanje i šport Grada Zagreba), policiji ili nadležnom državnom odvjetništvu;

o poduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama te svojim opažanjima sa?initi službene bilješke, kao i voditi odgovaraju?e evidencije zašti?enih podataka koje ?e se dostaviti na zahtjev drugim nadležnim tijelima.

PREVENTIVNI PROGRAMI

Programi prevencije odnose se na postupke kojima se nastoji smanjiti ili sprije?iti nasilje. Cilj programa jest pove?avanje svijesti o problematici nasilja kao i educiranje u?itelja, roditelja i djece o prirodi te u?estalosti nasilnih oblika ponašanja. Takvi se ciljevi mogu ostvariti priru?nicima, brošurama, videozapisima te predavanjima djeci, roditeljima i stru?njacima. Preduvjet za u?inkovito provo?enje ovakvih programa je pravovremeno uo?avanje problematike, pripremljene smjernice o postupanju u slu?aju nasilja te kontinuiran angažman škole. Na taj se na?in šalje poruke djeci da je njihova dobrobit važna te da se ne tolerira nasilje.

Nekoliko je klju?nih elemenata koji odlikuju u?inkovite programe usmjerene na prevenciju vršnja?kog nasilja (Centre for Education Statistics and Evaluation, 2017):

Holisti?ki pristup usmjeren na cijelu školu – Škola bi morala imati sveobuhvatnu politiku usmjerenu protiv vršnja?kog nasilja, usmjeriti se na prevenciju vršnja?kog nasilja u klju?nim školskim okruženjima, promovirati kulturu prijavljivanja vršnja?kog nasilja i uspostaviti partnerski odnos s roditeljima i skrbnicima.

Obrazovni sadržaj koji podržava razvoj socijalnih i emocionalnih vještina kod u?enika i u?enje prikladnih na?ina reagiranja na nasilno ponašanje – Programi socioemocionalnog u?enja pokazali su se kao u?inkovita komponenta sveobuhvatnih strategija za prevenciju vršnja?kog nasilja, baš kao i programi koji poti?u aktivniju ulogu promatra?a u spre?avanju vršnja?kog nasilja.

Pružanje podrške i poticanje profesionalnog razvoja u?itelja i drugoga školskog osoblja u podru?ju održavanja pozitivne školske klime – Vodstvo škole trebalo bi komunicirati i aktivno podržavati modeliranje o?ekivana ponašanja, poticati školsku klimu u kojoj je sigurnost važna i svi ?lanovi aktivno su uklju?eni u školsku zajednicu te pružati odgovaraju?e treninge svojim djelatnicima.

Sustavna implementacija i evaluacija programa – Svaki preventivni program trebao bi biti vjerno i dosljedno implementiran da bi se sa?uvao njegov u?inak, a njegova provedba morala bi biti nadzirana i evaluirana.

STILOVI RODITELJSTVA – UTJECAJ NA PONAŠANJE DJETETA

Ciljevi koje roditelji žele posti?i u razvoju svoje djece vezani su uz usa?ivanje odre?enih vrijednosti tijekom odgoja. „U užem smislu, odgojni ciljevi se odnose na posebna podru?ja funkcioniranja, postizanje specifi?nih vještina, kao što su društvene vještine, pristojno ponašanje, školska uspješnost, ili šire shva?ene djetetove osobine kao što su znatiželja, motivacija, samostalnost“. Važno je re?i da su ti su odgojni ciljevi pod utjecajem odre?ene kulture.

Budu?i da je rije? o osnovnoškolskoj djeci, bitno je napomenuti koji su odgojni ciljevi najvažniji tijekom osnovnoškolskog razdoblja.

Dakle, u navedenom razdoblju, roditelji nastoje posti?i unutarnju kontrolu, prosocijalnu orijentaciju, uspostavljanje prijateljstva i suradnju s vršnjacima, razvijati pozitivnu sliku o sebi te tako?er ja?ati samopoštovanje i intelektualni razvoj.

Nadalje, roditeljske vrijednosti indirektno utje?u na dijete u tolikoj mjeri koliko utje?u na samo roditeljsko ponašanje i odgojni stil roditelja.

DIMENZIJE	prihva?anje, razumijevanje, toplina	neprihva?anje, nerazumijevanje, odbacivanje
zahtijevanje, kontroliranje	AUTORITATIVAN	AUTORITARAN
nezahtijevanje, nekontroliranje	POPUSTLJIV	ZANEMARUJU?I

Izvor: Ljubeti?, 2007.

Kao što se može vidjeti iz Tablice 1., kombinacija topline i ?vrste kontrole naziva se autoritativni stil, dok kombinaciju emocionalne topline i slabe kontrole prepoznajemo kao popustljivi ili permisivni roditeljski stil. Nadalje, ?vrsta kontrola i emocionalna hladno?a su glavne odrednice autoritarnog, odnosno autokratskog

roditeljskog stila, a slaba kontrola koju prati emocionalna hladno?a roditelja, naziva se indiferentnim ili zanemaruju?im roditeljskim stilom.

Razli?iti odgojni stilovi na druga?iji na?in utje?u na razvoj djetetove li?nosti, no roditeljski je stil, uz okolinu, društvo i još neke, samo jedan od segmenata koji oblikuju djetetovo ponašanje.

STIL RODITELJSTVA	VJEROJATNO PONAŠANJE DJETETA/KARAKTER
AUTORITATIVAN	spontana djeca koja izražavaju vlastito mišljenje i emocije bez srama ili pritiska i vrlo su slobodoumna, samopouzdana, sigurna u sebe, visokog stupnja samokontrole, odgovorna
AUTORITARAN	razdražljiva djeca, povu?ena, bojažljiva i nesretna te nisu spontana, a ?esto mogu biti i agresivna, niskog praga tolerancije na frustraciju, nepovjerljiva, nesigurna, neuspješna u rješavanju problema, stalno brinu kako udovoljiti roditelju/autoritetu
POPUSTLJIV	neposlušna i buntovna djeca, nesigurna i nesnalažljiva, impulzivna, slabe samokontrole, sklona agresivnosti kada se susretnu s ograni?enjima i trenuta?nom neispunjavanju želja i zahtjeva
ZANEMARUJU?I	?esto problemati?na djeca, imaju lošu emocionalnu samoregulaciju, poteško?e sa školskim uspjehom i antisocijalno ponašanje, neposlušna, niskog su samopoštovanja, bazi?no se osje?aju nesigurnim, promjenjivog su raspoloženja

ADRESAR USTANOVA, ORGANIZACIJA I SPECIJALIZIRANIH TELEFONSKIH USLUGA

NAZIV	ADRESA	TELEFON	E-MAIL
Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku	Trg Nevenke Topalušić 1, 10 000 Zagreb	01/555-7111	ministarstvo@mdomsp.hr
Ministarstvo znanosti i obrazovanja	Donje Svetice 38, 10 000 Zagreb	01/ 4569-000	pisarnica@mzo.hr
Ministarstvo unutarnjih poslova	Vukovarska 33, 10 000 Zagreb	01/ 6122-111	pitanja@mup.hr
Ured pravobraniteljice za djecu	Teslina 10, 10 000 Zagreb	01/ 4929-669	info@dijete.hr
	Šetalište Petra Preradovića 7/I, 31 000 Osijek	031/213-098	
	Braće Kaliterna 10, 21 000 Split	021/488-462	
	Trpimirova 3, 51 000 Rijeka	051/311-121	
Centar za nestalu i zlostavljanu djecu	J.J.Strossmayera 1/I, 31 000 Osijek	031/272-953	info@cnzd.org
Hrabri telefon	Đorđićeva 26, 10 000 Zagreb	01/ 3793-000	info@hrabritelefon.hr
Centar za pružanje usluga u zajednici Savjetovalište Luka Ritz	Ulica kneza Ljudevita Posavskog 48, 10 000 Zagreb	01/ 647-0050	info@centar-lukaritz.hr
Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba	Đorđićeva 26, 10 000 Zagreb	01/ 3457-518	info@poliklinika-djeca.hr
Centar za djecu, mlade i obitelj „Modus“	Kneza Mislava 11, 10 000 Zagreb	01/ 4621-554	modus@dpp.hr
Udruga Igra	Sveti Duh 55, 10 000 Zagreb	01/ 3704-537	udruga.igra@udrugaigra.hr
Psihološki centar TESA	Trg bana Josipa Jelačića 1/III, 10 000 Zagreb	01/ 4828-888	psiho.pomoc@tesa.hr

LITERATURA

- Kovačević, G. (2018). *Povezanost roditeljskog ponašanja i prosocijalnog ponašanja djece* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Dostupno na: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:294479

- *Priručnik o postupanju u slučaju elektroničkog nasilja* (2019).. Osijek: Centar za nestalu i zlostavljanu djecu. Dostupno na: https://netica.hr/materijali/Smjernice_o_postupanju.pdf

- *Priručnik o prevenciji vršnjačkog i elektroničkog nasilja* (2019). Osijek: Centar za nestalu i zlostavljanu djecu. Dostupno na: https://sini.hr/wp-content/uploads/2019/08/Prirucnik-o-prevenciji-vrsnjackog-i-elektronickog-nasilja.pdf

- *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima* (2004). Zagreb: mov.gov.hr. Dostupno na: https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dokumenti-ZakonskiPodzakonski-Akti/Predskolski/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20nasilja%20me%C4%91u%20djecom%20i%20mladima%20-%20Ministarstvo%20za%20demografiju,%20obitelj,%20mlade%20i%20socijalnu%20politiku.pdf

Ø Poveznica na web stranicu YAB projekta: https://www.yabproject.eu/hr/home-3/

Ø Poveznica na platformu s detaljnim informacijama i materijalima vezanim za vršnja?ko i elektroni?ko nasilje: https://resourcecentre.yabproject.eu/